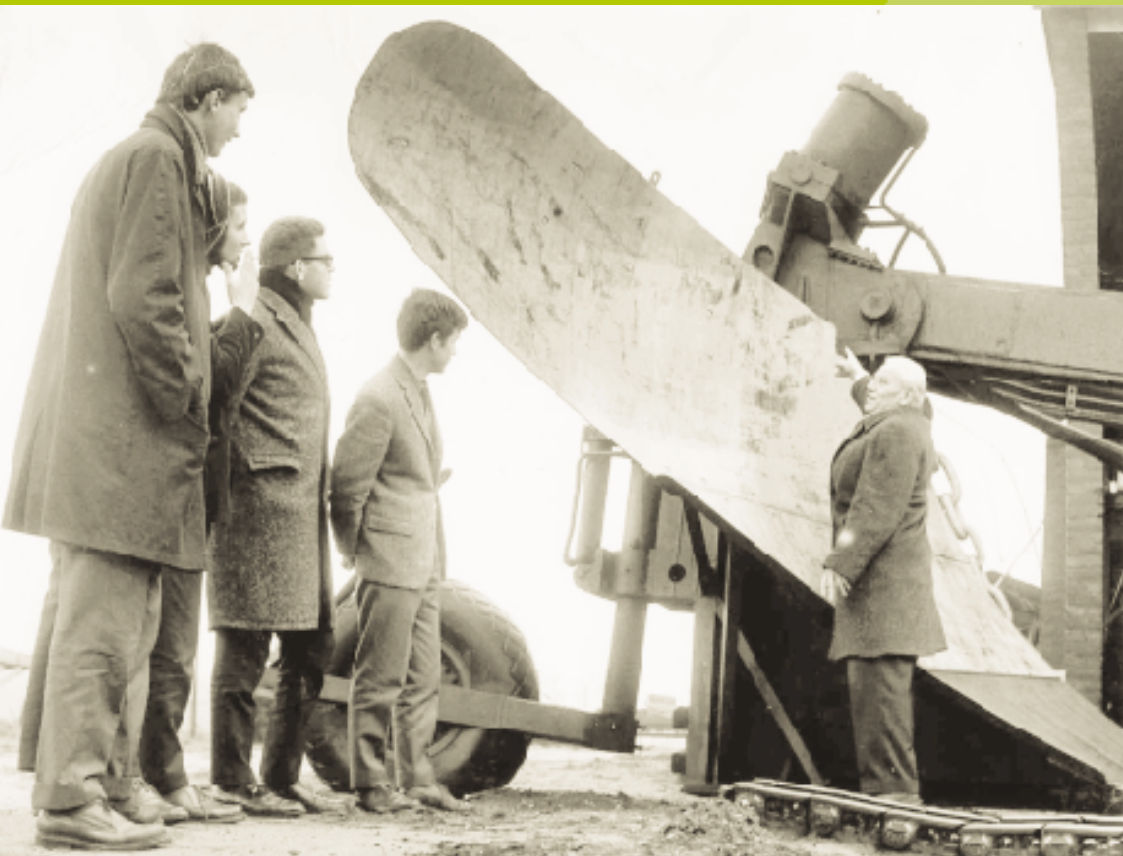

Nederland is nooit af

▲ De adjunct-directeur van de BCS, Pieter Risseeuw, demonstreert een diepploeg (1966, fotoarchief Hogeschool Larenstein)

Praat je over bosbouw en cultuurtechniek, en praat je over verwante disciplines zoals ruimtelijke ordening, waterbeheer en natuurbouw, dan praat je over de inrichting van het land. Dit onderwijs bestaat honderd jaar. En ondanks een dip op de arbeidsmarkt blijft er behoefte aan de speciale competenties van dit vakgebied.

Het bosbouw en cultuurtechnisch onderwijs leeft nog volop. Namen zijn weliswaar veranderd, scholen gefuseerd en opleidingen verbreed. Afgestudeerden komen soms op heel onverwachte plekken terecht, maar dit onderwijs is lang niet weg. En volgens mensen in de beroepspraktijk en het onderwijs is er ook geen enkele reden om te veronderstellen dat het ooit zo ver zou komen. Ontginningen zijn weliswaar overbodig, inpolderingen zijn afgelopen, ruilverkaveling is uit de tijd en echt productiebos is er nauwelijks. Je zou denken dat de grote beslissingen over de inrichting van Nederland zijn gevallen. Nu is er zo'n 70 procent cultuurgrond en 15 procent, bos en natuur. We kunnen nog wat rommelen in de marge, maar verder is het af. Oké, er wordt nog gewerkt aan de Ecologische Hoofdstructuur. Dat wil zeggen dat alle natuurgebieden in Nederland aan elkaar worden verbonden zodat een avontuurlijke vos van Noord-Holland naar Zuid-Limburg zou kunnen lopen. Dit veronderstelt dat er grond verplaatst moet worden, enige natuurbouw en ook iets van aanplant. Geen enorme ingrepen. Maar nu landbouw volgens veel onderzoekers en beleidsmakers hier geen toekomst meer heeft en waterbeheer actueler wordt, zou er wel eens nieuw emploti kunnen komen. Wat moet er gebeuren met het land? Cultuurgrond komt beschikbaar voor andere activiteiten en dat kan consequenties voor inrichting en beheer hebben. Niet zo plotseling zoals met de ontginningen in de 19e eeuw, denkt Hans van Rooijen, opleidingsdirecteur van Bos en natuurbeheer bij Larenstein. "Dit is sluipender. Het

Slag om de ruimte

Honderd jaar bosbouw en cultuurtechnisch onderwijs was voor IPC Groene Ruimte, Helicon Opleidingen Velp en Hogeschool Larenstein aanleiding een jaar gezamenlijke acties te plannen. Er zijn personeelsactiviteiten, een reünie (7 november), themadagen en symposia rondom het thema: Slag om de ruimte. Op 7 november wordt er een jubileumboek gepresenteerd. Er is ook een website (www.slagomderuimte.nl) waarop informatie over keuzes en werk in de ruimtelijke inrichting en beheer van Nederland. Mensen kunnen er hun gedachten over de ruimtelijke inrichting van Nederland kwijt. Een doel is ook om bij scholieren interesse te kweken voor een beroep in de sector en een opleiding bij Helicon of Larenstein.

denken over het platteland verandert. Maar dat we van 15 procent bos en natuur in Nederland plots naar 20 of 25 procent zouden gaan, in dat soort dramatische stappen stapten geloof ik niet.”

Heidemij

Wat ook ruimtelijke beslissingen mogen zijn, en of je nu moeite hebt met natuurbouw, betuwelijn en overloopgebieden of niet, veranderingen in het werkveld hebben consequenties in het onderwijs. Zo was het ook honderd jaar geleden al. De tijd van

landbouwintensivering, ontginningen, mijnbouw en productiebos. In 1887 startte Frederiksoord op de G.A. van Swietenschool met bosbouwkunde, met weinig toestroom nog. En in 1896 begon de tien jaar eerder opgerichte Heidemij in Arnhem een interne bedrijfskursus voor leidinggevenden in bosarbeid. Deze initiatieven vormden de basis voor twee cursussen die de Heidemij in 1903 opzette. Werk genoeg, want jaren daarvoor was de grootscheepse omzetting van woeste heide en zandgronden in cultuurland begonnen. Er was kennis en

▼ *Demonstratie tijdens de door de Heidemij opgezette R.A.B.-kursus (Rationalisatie en Arbeidstechniek in de Bosbouw) op de Bosbouw Praktijkschool (1958, fotoarchief LSBC)*

begrip van bodem- en waterprocessen nodig; meer en specialistischer dan bij het vak Grondbewerking en grondverbetering dat bij de landbouwscholen op het lesprogramma stond. Voor de Heidemij zelf was goed opgeleid personeel nodig, maar de gesubsidieerde praktijkcursussen waren open voor iedereen en ook bestemd voor toekomstig personeel van Staatsbosbeheer. In 1899 had Staatsbosbeheer bij haar oprichting namelijk als opdracht meegekregen de staatsbossen te beheren en de woeste gronden te bebossen. Productiebos, want vanuit de mijnbouw was veel vraag.

Zo begon het. Er zijn intussen massa's veranderingen geweest, erkent Anne Bierma, directeur van 1963 tot zijn pensioen in 1987 toen de middelbare en de hogere bosbouw en cultuurtechnische school nog één waren. Al was het alleen maar de enorme groei: in '63 waren er zo'n 200 leerlingen, in '87, 1.100. "Het vakgebied werd steeds breder", vertelt hij. Bierma heeft ook nog meegemaakt dat de Heidemij haar cursussen in 1966 overdroeg aan de stichting Bosbouw en cultuurtechnisch onderwijs. De contacten met het ingenieursbureau bleven.

Hetzelfde of verwant onderwijs startte intussen ook elders. Rond 1970, toen het leerlingstelsel op vier vakscholen met opleidingen in de bosbouw en cultuurtechniek was begonnen (onder de naam PLBC, en later LSBC dat in 1994 opging in Aequor), waren er schoolopleidingen van hbcs en mbcs. Er waren bedrijfsopleidingen, bijvoorbeeld bij de Grontmij, en zelfs schriftelijke cursussen voor cultuurtechniek. Het zwaartepunt voor de cultuurtechniek op mbo- en hbo-niveau is rondom Velp gebleven, maar Bos en natuurbeheer kwam ook op andere middelbare en hogere agrarische scholen terecht. In Holland Delft wil er nu bijvoorbeeld mee aan de slag.

Wageningen heeft Bosbouw en Koloniale Bosbouw al sinds 1918 en Cultuurtechniek op academisch niveau is er ongeveer sinds de jaren 50. De vakgroepen kwamen in de jaren 90 samen in de Landinrichtingswetenschappen en nu valt het allemaal onder het cluster Natuur & omgeving. "Wageningen is er in de eerste plaats voor wetenschappelijk onderzoek", maakt Van Rooijen van Larenstein het onderscheid. "Hun onderwijs is daar een afgeleide van." →

FOTO: TON VAN DEN BORN

term is *Urban forestry*. En de vraag is: Wat doe je met bos- en natuurgebieden in verstedelijkt Nederland? “We weten nog niet goed hoe we met de grond moeten omgaan”, vertelt Lode de Meijer. Het is een moeizame discussie. Moeten we landbouw hier stimuleren of wegdrijven? Omdat er nog geen keuzes zijn gemaakt en beleid nog niet tot acties heeft geleid, verkeert de arbeidsmarkt voor inrichters en beheerders in een impasse. Welke kant gaat het uit? De Meijer voegt eraan toe dat “de economische herwaardering van ons groen nog op gang moet komen.” ‘Bos, stad en land’, zo wordt de opleiding bij de mbcs nu neergezet. Boswachter is een van de mogelijke beroepen. ‘Leuk werk waar je goed voor betaald wordt’, aldus de school. Maar behalve een dip op de arbeidsmarkt was er tot voor kort ook een terugloop van belangstelling in het onderwijs. Hier vindt niet alleen een ‘slag om de ruimte’ plaats, maar ook een strijd om de student. “Ik weet niet hoe het verder gaat”, reageert Bosker. “Alles in deze wereld heeft toch z’n golfbewegingen.”

▲ **Toekomstige cultuurtechnici en bosbouwers moeten zich realiseren dat ze altijd in bewoond gebied werken. Zaken zoals communicatie, publiekscontact en uitleg over wat je doet, worden dan steeds belangrijker**

Gedeelde basiskennis

Tussen cultuurtechnische en bosbouwkundige activiteiten is een grotere link dan je misschien zou verwachten. Bij cultuurtechniek leer je om een terrein geschikt te maken voor een nieuwe bestemming. Aanvankelijk landbouw, maar ook natuur, stadsuitbreiding, waterlopen of sportvelden. Bij bosbouw gaat het om een specifieke bestemming, namelijk bomen en natuur, of breder: optimale omstandigheden voor flora en fauna. En bij beide draait het om inrichting en beheer.

Die relatie tussen de beide vakgebieden zie je bijvoorbeeld in de organisatie van het onderwijs bij Larenstein. Het eerste jaar hoef je er eigenlijk niet te kiezen. De propedeuse van Bos en natuurbeheer en Land en watermanagement is voor driekwart hetzelfde. Voor beide richtingen moet je kennis hebben van bodem, water en vegetatie, van onderlinge relaties en processen.

Behalve veel gedeelde basiskennis, zijn er meer overeenkomsten. “Toekomstige cultuurtechnici en bosbouwers moeten zich realiseren dat ze altijd in bewoond gebied werken”, zegt Lode de Meijer, vestigingsmanager van de mbcs Apeldoorn en Velp (vanaf 1 augustus één vestiging). “Vroeger werkte je in een groot bos of een leeg veld, nu moet je het publiek kunnen uitleggen wat je doet.”

Cultuurtechniek is breder, dieper, complexer en veelomvattender geworden. Concurrentie kwam van de

‘harde’ weg- en waterbouw van Delftse ingenieurs en mts’ers. Maar cultuurtechniek zoals dat in het groene onderwijs wordt verzorgd, gaat over veel meer dan een technische aanpak. Hoe zijn de relaties tussen stad en platteland? Welke belangen en conflicten spelen er bij de inrichting? Hoe kun je dat scheiden of verweven? Wat doe je als de landbouw verdwijnt met het landelijke gebied? Waar leiden bepaalde beslissingen toe? En hoe houden we het ook in de toekomst goed? Als vakgebied is het breder dan ooit.

Urban forestry

Net als in de cultuurtechniek is de werkgelegenheid in de bosbouw de laatste decennia behoorlijk teruggelopen. Voor bosbouw misschien al iets eerder. Een jaar of dertig, veertig jaar geleden toen de mijnen gingen sluiten, viel er een groot stuk afzet weg. Er kwam een verschuiving van productie- naar natuurbos. Beheers-uitgangspunt werd aldus Klaas Bosker, IPC Groene Ruimte, vaak: ‘laat de natuur maar z’n gang gaan, want arbeid is duur.’

Bosbeheer wordt nu steeds meer duurzaam en geïntegreerd (natuur, recreatie en enige productie). Minister Veerman heeft, aldus Van Rooijen, ook een nota toegezegd onder de naam Bos en Hout die de koerswijziging naar meer productie moet uitleggen. Aan de andere kant zijn de bossen in Nederland eigenlijk allemaal een soort van stadsbossen. De

Spinnenwebben

En dan, in hoeverre wordt er opgeleid voor de werkloosheid? De economische situatie noopt tot voorzichtigheid bij opvullen van vacatures.

“Maar,” zegt Jan Ruhof, hoofd communicatie van de Grontmij in De Bilt, “het werk is niet erg sterk afgenomen.” Grontmij heeft, aldus Anjo van der Burgt, Grontmij in Waddinxveen, de situatie aangepakt om “de bezem erdoorheen te halen en de spinnenwebben op te ruimen.” De situatie trekt binnenkort weer bij, verwachten ze.

Reijer Knol, boscoloog bij Staatsbosbeheer regio Flevoland en Overijssel, denkt dat het in de bosbouw nog wat langer duurt. Pas over vijf tot tien jaar komt er weer plaats voor een paar mensen. En ook Remco Valk, hoofd van de Bomedienst bij Arcadis, ziet perspectief pas op lange termijn.

Volgens Ruhof van Grontmij vraagt de recessie om prijsbewust handelen. “Dat vereist effectiviteit van mensen, maar ook visie.” In het algemeen wordt er van toekomstig personeel gevraagd om ‘diepte’ en de capaciteit om ‘met aanpalende gebieden de

integratie tot stand te brengen'. "Bij ons is het van belang dat je visie kunt paren aan kennis van inrichtingsfacetten, dat je een plan kunt maken in een financieel kader en ook dat je de uitvoering ervan kunt organiseren." Dat betreft dan vooral hbo'ers, maar ook wetenschappelijke kennis blijft nodig, erkent hij.

Verticale kolom

Het onderwijs moet wel nauwgezet de ontwikkelingen blijven volgen. Voor IPC Groene Ruimte, middenin een proces van verzelfstandiging, is dat zelfs noodzaak om te overleven. "Welke competenties zijn er nodig?" is de vraag voor John de Meij. "We moeten ons opstellen als meedenkende partners met scholen. Loskomen van ons nogal star lijkende aanbod en duidelijk maken dat we een veel breder en flexibeler aanbod hebben." Ook de mbc's is er volgens Lode de Meijer van overtuigd dat er voor bosbouwers en groene cultuurtechnici een markt blijft. "De vraag is wel of je onder de vlag van bosarbeider of cultuurtechnicus nog leerlingen kunt werven. Je moet zoeken naar een naam die dat goed uitdrukt." Hans van Rooijen denkt dat de opleiding Bos en natuurbeheer dankzij projectonderwijs en competentie benadering beter inspeelt op de markt. In het eerste jaar kunnen studenten (vanuit havo en vwo) zich nu oriënteren op de werkvelden van beheerder, onderzoeker, uitvoerder en de inrichter. Daarna komt de verdieping. Mbc's'ers komen direct in het tweede jaar. "Een goede verticale kolom is belangrijk", denkt mbc's-manager De Meijer. "Als studentenaantallen teruglopen, hebben instellingen nogal eens de neiging zich op zichzelf terug te trekken en de samenwerking te laten versloffen. Maar in die honderdjarige geschiedenis zit zoveel kapitaal dat we dit graag met de partners stevig willen neerzetten. De afstemming is in het geweld van de afgelopen twintig jaar, met mbo-clustering en hbo-processen, een beetje verloren gegaan." ∞

Ton van den Born